

**МЕТОДИКА ДОБОРУ
ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ МОВИ
ДЛЯ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ**

І.Ю. Чеп'якова (Харків)

Статтю присвячено огляду теоретико-методичної бази добору лексичних одиниць під час навчання студентів-філологів на матеріалі префіксальних дієслів давньогрецької мови.

Ключові слова: давньогрецька мова, критерії добору, лінгвокраїнознавчий підхід, префіксальні дієслова, функціонально-структурний підхід.

Чепякова И.Ю. Методика отбора префиксальных глаголов древнегреческого языка для обучения будущих филологов. Статья посвящена обзору теоретико-методической базы отбора лексических единиц во время обучения студентов-филологов на материале префиксальных глаголов древнегреческого языка.

Ключевые слова: древнегреческий язык, критерии отбора, лингвострановедческий подход, префиксальные глаголы, функционально-структурный подход.

Chepiakova I.Y. Selection methods of Ancient Greek prefix verbs for future philologists teaching. This article is devoted to an overview of the theoretical and methodological basis for lexical items selection during philology students teaching on the Ancient Greek prefix verbs material.

Keywords: Ancient Greek language, culture-oriented linguistics approach, function-structural approach, prefix verbs, selection criteria.

Визначення теоретичних засад добору мовно-го та мовленнєвого матеріалу з класичних мов, а також спрямування їх у практичне русло сприяють удосконаленню змісту навчання мов, виробленню нових підходів до створення підручників, навчальних посібників, словників-мінімумів для студентів різних спеціальностей. Упродовж останніх двох-трьох століть, багато питань в компонуванні граматичного матеріалу в навчальні концентри залишаються відкритими, в організації ж лексичного матеріалу спостерігається ще більша неупорядкованість. Тому проблема добору лексичного матеріалу давньогрецької мови і становить актуальність даного дослідження.

Мета публікації – визначити теоретико-методичні засади добору похідних префіксальних дієслів давньогрецької мови для навчання майбутніх філологів.

Об'єктом дослідження виступають теоретико-методичні засади добору лексичного матеріалу

під час навчання іноземним мовам, а предметом – добір саме похідних префіксальних дієслів давньогрецької мови в процесі навчання філологів.

Навчання похідних префіксальних дієслів давньогрецької мови ґрунтується на принципах та критеріях добору лексичного матеріалу, який здійснюється на основні положень, визначених нами слідом за К.О. Митрофановою: необхідність чіткого виділення лексичних одиниць іноземної мови та визначення їх кількості, необхідної для засвоєння; необхідність систематизації лексичного мінімуму для студентів, який буде відповідати вимогам робочої програми дисципліни й освітніх стандартів; однією з основних причин недостатньої сформованості лексичного матеріалу є невисока мотивація студентів до вивчення іноземної мови, яка, найчастіше, викликана одноманітністю навчального процесу, а також відсутністю чіткого уявлення про вимоги до підготовки фахівців; низький рівень умінь студентів працювати самостійно, тому одним

із завдань, які ставляться перед викладачем, є навчання студентів самостійної роботи з іншомовним лексичним матеріалом [6].

Аналіз наукових джерел, присвячених проблемам добору лексичного матеріалу, дав можливість визначити, що науковці оперують наступними критеріями: критерій частотності, тематичний критерій (або критерій тематичної важливості), критерій функціональності лексичних одиниць, семантичної та словотвірної цінності, синтаксичної сполучуваності, критерій подібності лексичних одиниць в іноземній та рідній мовах [9; 6].

В.М. Шовковий, який є прихильником інтеграції функціонально-структурного та лінгвокраїнознавчого підходів, виділяє такі критерії добору лексичного матеріалу для навчання студентів-філологів давньогрецької мови: критерій урахування рідної мови (або зіставності), критерій культурної специфічності, ментальної специфічності, критерій частотності, критерій історико-культурної цінності, критерій сполучуваності, критерій семантичної згрупованості, критерій багатозначності слова [10, с. 130–133].

Матеріалом для добору є писемні пам'ятки давньогрецької мови класичного періоду, а також писемні пам'ятки, які представляють різні групи діалектів.

Одиницями добору навчального матеріалу є лексичні одиниці, фразеологічні єдності.

Під час добору лексичного мінімуму більшість науковців схиляються до критерію частотності, тобто частотність вживання лексичної одиниці у мовленні. Для реалізації означеного критерію було здійснено аналіз творів античних авторів різних жанрів: «Іліада» та «Одіссея» Гомера, які представляють героїчний епос, «Теогонія» й «Роботи і дні» Гесіода, які є зразком дидактичного епосу; елегійна лірика (Тиртей, Солон, Мімнерм); ямбічна лірика (Семонід, Архілох); монодичний мелос (Сапфо, Алкей, Анакреонт); хоровий мелос (Алкман, Сімонід, Піндар); давньогрецька трагедія та комедія: Есхіл «Орестея», Еврипід «Медея», Софокл «Антигона»; історіографія: Ксенофонт «Анабазис», Геродот «Історії»; ораторська проза: Демосфен «Про вінок», Лісій (окремі промови), Ісократ «Про-

мови на всееллінських зборах», «Філіпп»; філософська проза: Платон «Апология Сократа», «Бенкет», Аристотель «Поетика» та «Риторика». Це твори рекомендовані для читання студентам-філологам на старших курсах. Саме їхній аналіз дав можливість встановити частотну ієрархію вживання похідних дієслів. Суцільна вибірка орфографічних слів склала близько 250 000 одиниць (із 42 творів античних авторів), з яких дієслова складають близько 40 тисяч одиниць, з яких похідними є $\approx 10\ 000$ випадків слововживань, які складають близько 3000 лексичних одиниць. Близько 200 дієслів вживаються 1-2 рази на всю вибірку, від 3 до 10 разів зустрічаються ≈ 500 дієслів (дієслово вживається у середньому 1 раз на 100 сторінок (за 1 сторінку умовно брали 2000 друкованих знаків)), 11-20 разів ≈ 500 дієслів, 31-40 разів ≈ 500 дієслів, 41-50 разів – 900 слів (1 раз на 25 сторінок), понад 50 разів (1 раз на 20 сторінок тексту) ≈ 400 слів. Таким чином, за критерієм частотності дібрано близько 1300 похідних дієслів, частота вживання яких складає 1 слово приблизно на 6300 орфографічних слів тексту (коефіцієнт частотності складає $k = 0,00016$): дієслово вживається 1 раз у тексті обсягом одна книга «Іліади» Гомера.

Важливим є критерій сполучуваності, згідно з яким добору та навчання підлягають ті похідні слова, які мають більшу здатність вступати в сполучення з іншими словами [11, с. 129]: дієслова, які керують двома і більше відмінками, яким властиве безпосереднє та опосередковане керування, при цьому сполучуваність впливає на семантику дієслова: *ἐμ-βάλλω* – кидати (у що-небудь), скидати (*τινὰ πόντω, τινὰ ἐς τὸ βάραθρον, λίθον εἰς τὴν κεφαλὴν τινι*): *πῦρ ἐμβαλεῖν* (Thuc.) – «підпалити»; *ἐμβαλεῖν ἑαυτὸν εἰς τόπους* (Plut.) – «потрапити в місцевість»; *σκῆπτρόν τινι ἐμβαλεῖν χειρὶ* (Hom.) – «вручити кому-небудь скипетр»; *τὴν χεῖρα ἐμβαλεῖν τινί* (Aph.) – «подавати кому-небудь руку; давати, пропонувати»; *ἐμβάλεσθαι τινά* (Luc.) – «посадити кого-небудь на свій корабель» та інші.

Критерій культурної специфічності передбачає добір лексик, яка називає культурні поняття та реалії [10, с. 131]: *συμ-βακχεύω* – «спільно справ-

ляти вакхічне торжество»; *οἰωνίζομαι* – «гадати по польоту та криках птахів»; *ὄστρακίζω* – «виганяти шляхом остракізму (виганялися ті громадяни, які своєю впливовістю чи могутністю вважалися небезпечними для демократії, виганялися ті люди, проти яких голосувало понад 6000 мешканців)».

Критерій ментальної специфічності спрямований на відбір мовного матеріалу, що репрезентує особливості мислення, логіку світобудови та світосприйняття у свідомості носіїв мови, відображає мовну картину світу [10, с. 131]: *παραινύσσω* – «поколуювати, колоти збоку, перен. бути спонукуваним»; *ὀργάζω* – «наливатися плодами, достигати; палати пристрастями».

Критерій словотвірної цінності передбачає включення до дібраного словника слів, здатних давати велику кількість похідних лексичних одиниць, які слугують основою для розширення потенційного словника [6]. Так, дієслово *βαίνω* поєднується майже з усіма префіксальними морфемами: *ἀναβαίνω*, *ἀντιβαίνω*, *ἀποβαίνω*, *ἐκβαίνω*, *προβαίνω*, *ἐμβαίνω*, *συμβαίνω*, *εἰσβαίνω*, *διαβαίνω*, *καταβαίνω*, *μεταβαίνω*, *ὑπερβαίνω*, *ἀμφιβαίνω*, *ἐπιβαίνω*, *παραβαίνω*, *περιβαίνω*, *προσβαίνω*, *ὑποβαίνω*.

Критерій багатозначності передбачає виділення насамперед тих мовних знаків, які здатні позначати кілька об'єктів дійсності [6]. Згідно з цим критерієм добору підлягають похідні дієслова, які мають декілька значень, особливо слова, семантика яких не завжди мотивується семою префікса: *ἀναδέω*, *ἀνδέω* – «1) пов'язувати; 2) обвивати, прикрашати; 3) вплітати; 4) увінчувати; 5) підв'язувати, зав'язувати собі; 6) прив'язувати; 7) зв'язувати (спорідненістю), з'єднувати». А також дієслова, які мають антонімічні семи: *ἀναδύομαι*, *ἀνδύομαι* – «1) виходити (з глибини), підніматися (на поверхню), спливати, виринати; 2) відступати вглиб, ховатися; 3) вивертатися, ухилитися, уникати, відрікатися».

У сучасній лінгвометодиці науковці виділяють критерій стилістичної нейтральності, який передбачає необхідність виключати з базового словни-

ка діалектизми, професіоналізми, архаїзми і все те, що залишається за межами нейтрального стилю. Однак із застосуванням цього критерію під час добору похідних дієслів давньогрецької мови для навчання майбутніх філологів не можна погодитися, оскільки поняття «давньогрецька мова» – умовне: це аттичний діалект VI–IV століть до н. е. Сама мова представлена великою кількістю діалектів, при чому давньогрецькій мові властива жанрова диференціація діалектів, тобто закріплення певного діалекту за окремими літературними жанрами. До уваги варто взяти також те, що кращі зразки античної літератури «Іліада» та «Одіссея» Гомера створені на ранньоіонійському діалекті і мають велику кількість архаїзмів. Давньогрецька мова збереглася лише в писемних формах, і говорити про «нейтральний стиль» є некоректним. Тому замість критерію стилістичної нейтральності варто ввести в обіг критерій стилістичної маркованості.

Отже, аналіз критеріїв добору лексичного матеріалу уможливив визначення основних груп похідних дієслів, які складають словник майбутнього філолога-еллініста і зробити спробу дати їм методичну інтерпретацію, що передбачає насамперед оцінку матеріалу на предмет складності для засвоєння. У лінгвометодиці основним критерієм визначення рівня складності навчального матеріалу є схожість/несхожість з рідною мовою. Різні науковці класифікують його по-різному: на схожий, частково схожий, несхожий [2, с. 88; 16, с. 214]; 1) значення і вживання мовного явища збігається в обох мовах, 2) обсяг значень і межі вживання мовного явища в рідній та іноземній мовах не збігаються, 3) мовні явища, які наявні в одній мові та відсутні в іншій [8, с. 383]; 1) слова, що характеризуються подібністю лексем та семем; 2) слова, які мають деякі фонетичні розбіжності та повністю збігаються у семантичному відношенні; 3) слова, які не суттєво відрізняються фонетично, але не повністю збігаються за семантичною структурою; 4) слова, подібні за формою, але які повністю відрізняються за семантикою (міжмовні омоніми); 5) слова, що відрізняються як за формою, так і семантично [3; 4].

Найпростішими для засвоєння науковці визначають ізоморфні в обох мовах явища, найскладнішими – частково ізоморфні, середніми за складністю є аломорфні мовні явища [10].

Означена характеристика мовних явищ ґрунтується на когнітивному процесі «інтерференції», який виникає за умови, якщо дія, що провадиться на підставі однієї навички, має спільні риси із дією на підставі іншої навички [4].

У методичній літературі деякі науковці інтерференцією визначають будь-яке перенесення – позитивне чи негативне (В. Андонова, Р. Йиндржих), проте переважна більшість схиляється до того, що інтерференцією є лише негативне перенесення (Л.А. Войцешук, Т.А. Дикун, Л.Г. Кашкуревич). Для позитивного перенесення вживають терміни фацилітація [5], або трансференція [13].

Отже, трансференція сприяє позитивному використанню мовного та мовленнєвого досвіду рідної мови у навчанні іноземної, інтерференція – сприяє гальмуванню цього процесу і є причиною для виникнення ряду помилок. Саме під трансференцію (фацилітацію) потрапляють ізоморфні явища в обох мовах, які легко переносяться на ґрунт іноземної мови і не створюють перешкод для навчання іноземної мови. У давньогрецькій мові кількість дієслів, особливо похідних, які б мали однакову з рідною мовою фонетичну оболонку та семний діапазон, є надзвичайно обмеженою і спостерігається здебільшого у слів, які мають спільне індоєвропейське походження: *δέρω* – «здирати шкіру, драсти, лупити»; *στέλλω* – «слати»; *λέγω* – «ложити» (такий ізоморфізм властивий більшою мірою для іменників). Проте під дію трансференції можуть потрапляти композити з кореневої морфеми, яка функціонує в українській мові й зберігає значення етимону, та префікса (усі давньогрецькі префікси широко вживані в українській мові), так що студент, знаючи семи окремих компонентів, може легко акумулювати семантику цілого дієслова: *συλλαλέω* – «розмовляти, вести бесіду або переговори (відвигукове дієслово лялякати)»; *ἀγγέλλω* – «сповіщати, повідомляти, заявляти, оголошувати»; *προ-αγγέλλω* – «завчасно сповіщати, наперед ого-

лошувати»; *περι-αγγέλλω* – «скрізь оголошувати, сповіщати всім».

Аломорфні лексеми не можуть потрапляти під вплив інтерференції, оскільки у свідомості студента немає образу, на який накладався б образ нової лексеми.

Частково ізоморфні мовні явища потрапляють під вплив як міжмовної, так і внутрішньомовної інтерференції: міжмовна інтерференція полягає в тому, що студенти надають значення давньогрецькому слову, схожому зі словом рідної мови, такого ж самого, як і в рідній мові, хоча семантичний діапазон різниться: наприклад, *θεραπεία* (укр. терапія) – «1) служити, бути в служінні; 2) поклонятися, ушановувати; 3) почитати, поважати; 4) нести службу, служити, прислужувати; 5) догоджати, підлещуватися; 6) домагатися» та інші. Слово часто семантизують як «лікувати» під впливом укр. «терапія», однак, основними його значеннями є «служити, ушановувати». Внутрішньомовна інтерференція полягає в тому, що студенти запам'ятовують одне-два значення дієслова й переносять його на всі випадки вживання: *γράφω* – «1) дряпати, розсікати; 2) записувати, писати; 3) писати, письмово повідомляти; 4) наказувати; 5) записувати, вносити в списки; 6) подавати до суду скаргу, притягати до відповідальності, звинувачувати; 7) малювати, писати; 8) розписувати, розфарбовувати»; *ἐκ-γράφωμαι* – «1) переписувати собі; 2) веліти переписати»; *ὑπο-γράφω* – «1) писати внизу, робити приписку; 2) ставити свій підпис, підписувати; 3) висувати додаткове обвинувачення; 4) писати під диктовку; 5) робити записи, накидати, намічати; 6) підфарбовувати, підводити».

Отже, виділимо основні групи дієслів, якими повинні оволодіти студенти та дамо їм методичну інтерпретацію.

1. Дієслова, звучання й семантика яких збігаються в українській (або іншій відомій студентів мові) та давньогрецькій: *δέρω*, *στέλλω*, *λέγω*.

2. Дієслова, семантика яких акумулюється з семи префікса та кореня, які наявні в українській мові (але часто представлені іншими частинами мови): *ἀγγέλλω*, *προ-αγγέλλω*, *περι-αγγέλλω*.

3. Дієслова, кореневі морфєми яких наявні в українській мові, проте семантичний діапазон не збігається з українською мовою: *θεραπεύω, γράφω*.

4. Дієслова з моносемантичними префіксами, які мотивують семантику слова шляхом кумуляції семи префікса й семи кореня: *ἀ-βλεπέω* – «не бачити, не помічати»; *συν-αδικέω* – «разом скоювати злочин».

5. Дієслова з полісемантичними префіксами, значення яких зумовлене контекстом: *ἀνα-βλέπω* – «дивитися вгору; дивитися прямо»; *ἀνα-βλέπω πρός τινα* – «дивитися на когось; знову відкривати очі; знову набути зору, почати бачити, прозріти».

6. Дієслова з префіксом нейтральної семантики, який не впливає на зміну семантики безпрефіксального дієслова – ігнорування семантичним відтінком префікса, який не є суттєвим для розуміння семантики слова, не відповідає логічно-світоглядній складовій мовної картини світу українців, тому не має лексичного еквівалента: *βοάω* – «крикнути, закричати; шуміти, ревіти; видавати звуки, голосно гукати, голосно наказувати»; *ἀνα-βοάω* – «крикнути, закричати, вигукувати; криком (голосно) наказувати, голосно оплакувати».

7. Дієслова з префіксами, які мотивують семантику слова: *συν-αδικέω* – «разом скоювати злочин»; *προ-αιτιόμαι* – «раніше або наперед звинувачувати»; та дієслів з префіксами, які змінюють семантику кореневого дієслова, але не мотивують її: *αἰδέομαι* – «відчувати благоговійний страх (перед кимось і чимось), шанувати, поважати; соромитися; шкодувати, жаліти; прощати; молити про прощення»; *προ-αἰδέομαι* – «бути зобов'язаним (вдячністю)».

8. Дієслова з ініціальними кореневими складами, омонімічними з префіксами: *προβατεύω* – «пасти овець»; *ἀγινέω* – «приводити, приганяти; приносити, доставляти».

9. Дієслова з префіксом, який надає дієслову емотивно маркованої семантики: *ἐπι-βλέπω* – «(пильно) дивитися, дивитися, спостерігати; дивитися із заздрістю, заздрити».

10. Дієслова з префіксами, які надають дієслову культурно маркованої семантики (як наслідок

вторинних номінативних процесів): *ἀνα-κόπτω* – «збивати в бік, відсувати; відбивати, відкидати, віддзеркалювати; відрубувати, вибивати, виколювати; стримувати, заважати»; *συνανακόπτω* – «досл. разом бити; перен. спільно висміювати».

11. Дієслова, які не зазнають фонетичних змін на межі кореня й префікса у процесі словозміни: *προσ-άγω* (fut. *Προσάξω*, aor. 1 *προσήξα*, aor. 2 *προσήγαγον*, pf. *Προσήχα*).

12. Дієслова, які зазнають фонетичних змін на межі кореня і префікса у процесі словозміни: *δια-βαίνω* (fut. *διαβήσομαι*, aor. *διέβην*, pf. *διαβέβηκα*).

13. Дієслова зі злиттям префікса з аугментом (повне поглинання префікса аугментом): *ἀ-βουλέω* (aor. *ἤβουλον*).

14. Дієслова з діалектними варіантами префіксів: *ὑπερ-βάλλω*, іон. *ὑπερβάλλω*, іон. *ὑπερβαλέω*; *μεθ-ίημι*, іон. *μετίημι*.

Навчання префіксальних дієслів здійснюється з виходом на читання оригінальних текстів. Тому варто здійснити добір текстів для читання.

Услід за І. Воробйовою, вважаємо, що добір текстів для читання здійснюється з позиції урахуванням вікових особливостей та пізнавальних мотивів студентів, етапу та умов навчання мови [1, с. 122].

Критерії добору текстового матеріалу для читання напрацювала Л. Смелякова [7]. У методиці викладання класичних мов, зокрема у давньо-грецькій, ця проблема знайшла розв'язання у дисертації В.М.Шовкового [10]. Тож основними критеріями добору текстового матеріалу є наступні:

- критерій автентичності: передбачає використання оригінальних текстів для формування навичок і вмінь, оскільки автентичні тексти якнайяскравіше ілюструють функціонування мовних явищ у тій формі, яка властива його носіям і в тому соціальному контексті, котрий є природним для певної лінгвокультурної спільноти [10, с. 133].

- критерій інформаційної цінності, згідно з яким добору підлягають такі тексти, які максимально репрезентують особливості синтаксису, морфології, культурно марковані лексеми та фразеологізми давньогрецької мови, а також містять соціокуль-

турну інформацію про античний світ [10, с. 133].

- критерій повноти й систематичності представлення художньої літератури майбутньому читачу передбачає використання у навчальному процесі якомога ширшого жанрово-стильового розмаїття творів та їх упорядкованість [7, с. 90]. Перед викладачем стоїть завдання дібрати такі тексти, які б репрезентували вживання похідних дієслів (точніше експлікації їхнього семантичного діапазону) у текстах (фрагментах текстів) різних історичних періодів розвитку давньогрецької мови, різних жанрах та літературних стилях.

- критерій відповідності прагматикону студентів – їхнім читацьким мотивам, установкам, потребам: змістово-пізнавальний аспект текстів повинен включати інокультурну інформацію про країну та народ [14, с. 163–168; 12, с. 26–29]. Згідно з дослідженнями В.М.Шовкового, це тексти з міфологічною тематикою, мистецькою тематикою, бібліографічні твори (про життя видатних постатей античності), тексти про звичаї, традиції, ритуали давніх греків, мораль та світогляд, тексти історичного та історико-культурного змісту [10, с. 187].

Отже, аналіз теоретичних джерел з проблем добору мовного та мовленнєвого матеріалу з класичних мов, а також морфологічних та фонетичних особливостей давньогрецьких дієслів дав можливість визначити, що добір лексики здійснюється з позицій функціонально-структурного та лінгвокраїнознавчого підходів на основі критеріїв частотності, сполучуваності, культурної специфічності, ментальної специфічності, словотвірної цінності, багатозначності, стилістичної маркованості. Добір текстового матеріалу для навчання похідних префіксальних дієслів здійснюється з позицій критеріїв автентичності, інформаційної цінності, повноти й систематичності представлення художньої літератури майбутньому читачеві, відповідності прагматикону студента. Перспективою даного дослідження є його майбутнє використання для створення підручників, навчальних посібників, словників-мінімумів з давньогрецької мови для студентів різних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробйова І.А. Формування соціокультурної компетенції учнів старшої школи засобами іноземної мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Воробйова Ірина Анатоліївна. – К., 2003. – 194 с.
2. Ильин М.С. Основы теории упражнений по иностранному языку / М.С. Ильин ; под ред. проф. В.С. Цетлин. – М. : Педагогика, 1975. – 151 с.
3. Кашкурович Л.Г. Формирование универсальных умений билингва / Л.Г. Кашкурович. – М. : Высш. шк., 1988. – 139 с.
4. Козаченко О.М. Методика подолання лексичної інтерференції в польському мовленні студентів філологічних факультетів вищих закладів освіти України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія та методика навчання польської мови” / О.М. Козаченко. – К., 2000. – 16 с.
5. Маруневич Б.М. Методика навчання лексико-граматичного аспекту німецької мови як спеціальності в умовах штучного білінгвізму (мовний вуз, початковий етап) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Б.М. Маруневич. – К. : КДЛУ, 1995. – 168 с.
6. Митрофанова К.А. Методика отбора иноязычного лексического материала для обучения студентов медицинских специальностей / К.А. Митрофанова // Известия Рос. гос. пед. ун-та им. Герцена. – № 98: Научный журнал. – Спб. : Изд-во «Книжный дом», 2009. – С. 155–160.
7. Смелякова Л.П. Теоретические основы отбора художественного текстового материала для языкового вуза (на материале английского языка) : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.02 / Смелякова Лидия Петровна. – К., 1992. – 390 с.
8. Теоретические основы методики обучения иностранным языкам в средней школе / [под ред. А.Д. Климентенко, А.А. Миролубова]. – М. : Педагогика, 1981. – 455 с.
9. Цыренова С.М. Отбор лексического материала по русскому языку для обучения монгольских студентов-медиков основам научной речи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / С.М. Цыренова. – Москва, 1984. – 163 с.
10. Шовковий В.М. Методична система навчання давньогрецької мови майбутніх філологів на засадах герменевтичного підходу : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02 / Шовковий В’ячеслав Миколайович. – К. : Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2010. – 604 с.
11. Щукин А.Н. Лингводидактический энциклопедический словарь / А.Н. Щукин. – М. : Астрель : АТС : Хранитель, 2007. – 746 с.
12. Esser U. Textverarbeitung. – Ein schemageleiteler kognitiver Prozess / U. Esser // Deutsch als Fremdsprache. – Jg. 20. – №1. – Leipzig, 1983. – S. 26–29.
13. Juhasz J. Transfer und Interferenz /

-
- J. Juhasz // *Deutsch als Fremdsprache*. – 1969. – № 3. – S. 195–202. 14. Taylor D.S. Teaching Reading for Comprehension in the Context of English as a Second or Foreign Language / D.S. Taylor // *The British Journal of Language Teaching*. – Vol. 23. – № 3. – 1985. – P. 163–168. 15. Žučková I. Zu einigen Fragen der Konfrontation / I. Žučková // *Deutsch als Fremdsprache*. – 1980. – №4. – S. 214–217.